

HRVOJE SPAJIĆ, *KRIŽARSKI RATOVI* – *TEMPLARSKI POGLED*

Lucian Borić
boriclucian@gmail.com
Prikaz knjige
Primljeno: 13. 7. 2021.
Prihvaćeno: 11. 9. 2021.

U izdanju Despot infinitusa, 2020. godine objavljena je znanstveno-popularna knjiga Hrvoja Spajića, *Križarski ratovi – Templarski pogled*. Hrvoje Spajić objavio je već neke knjige vojne tematike (*Waffen-SS: Mračne sile zločinačke politike* 2010.; *Velika islamska osvajanja 632. – 750.*, 2019.; *Bizant i rat. Temeljna vojna i ratovodstvena obilježja bizantskoga društva 600. – 1453.*, 2019.), kao i niz brojnih znanstveno-popularnih članaka (*Hrvatski vojnik, Vojna povijest*), a objavom ove knjige, u kojoj je razmotrio tematiku križarskih ratova stavljajući naglasak na templarsko viđenje ratova, samo je nastavio uspješan put aktualizacije tema vojne povijesti u hrvatskoj historiografiji. Knjiga broji 403 stranice, a s obzirom na to da je sadržajno veoma opsežna, u nastavku će redom biti iznesen njen pregled po poglavljima i dijelovima.

Sadržaj

Poglavlje *Alarmiranje Zapada* (str. 27–46), kao uvodno poglavlje, daje opći pregled svih ključnih događaja koji su prethodili križarskim pohodima, a koji su nezaobilazni za razumijevanje tematike križarskih ratova kao jedne velike epizode crkvene i vojne povijesti. U tom smislu, posebno je važno razumjeti identitet onoga što se poima kao „Zapad“, koji je ujedno imao i specifičan pogled na svoju kršćansku „subraču“ u Bizantu. Također, važno je razumjeti i papinski autoritet, s obzirom na to da je papa uputio poziv za prvu križarsku vojnu, a u gradnji svojega autoriteta, koji je možda bio i najveći na Zapadu, došao je i u sukob za investituru s njemačkim carem Henrikom IV. (1084. – 1105.). Za uspjeh križarskih pohoda, neizostavno je bilo prvo izgraditi koheziju „Zapada“, a ovdje to autor neizravno obznanjuje odabirom naslova za potpoglavlja (npr. *Razjedinjenost Zapada*, str. 27; *Feudalni sustav na Zapadu*, str. 28; *Posljedice raspada carstva Karla Velikoga*, str. 29).

Poglavlje *Intervencija Zapada i Bitka za Jeruzalem* (str. 47–68) drugo je u nizu, a kao što je vidljivo i iz naslova potpoglavlja na početku (*Sveta Zemlja – omiljeno odredište kršćanskih hodočasnika*, str. 47; *Hodočašće kao oblik mučeništva*, str. 48), započinje raspravama o hodočašću kao jednom od srednjovjekovnih životnih ideala. Važno je istaknuti i da su redovnici iz poznatoga Clunyja isticali hodočašće u Jeruzalem kao vrhunac čovjekova duhovnoga života (str. 48), a sprječavanje je kršćana u ispunjavanju te obveze jedan od motiva pokretanja križarskih vojni. U ovom poglavlju piše se i o koncilu u Clermontu (1095.), kada je papa Urban II. (1088. – 1099.), imajući u vidu nevolje s kojima se susreću kršćanski hodočasnici u Jeruzalemu, a imajući vjerojatno u glavi i postupke „fanatičnoga“ egipatskog kalifa al-Hakima (985. – 1021.), koji je naredio uništenje crkve Svetoga groba u Jeruzalemu, uputio kršćanima poziv na križarsku vojnu obećavši im pritom oprost grijeha iz prošlosti i oprost od zemaljskih pokora koje nameće Crkva (usp. str. 48–50). Suprotno očekivanju pape, taj poziv okupio je prvenstveno siromašne, a ne vitezove, odnosno vojno sposobnu populaciju, što je rezultiralo i prvim križarskim „pohodom“ pod vodstvom Petra Pustinjaka (tzv. *narodni* križarski rat, 1096., str. 55) koji je neslavno završio. Tek dva mjeseca nakon toga pohoda počela se okupljati „prava“ križarska vojna u Konstantinopolu, kakvu je papa očekivao, a koja je ubrzo izborila i pobjede – kod Nikeje (1097.), u Antiohiji (1098.) i u Jeruzalemu (1099.), što je rezultiralo i sramotnim pokoljem velikoga broja nevinih (str. 62). Važno je zamijetiti da autor određene opsade temeljito analizira, a neke od tih analiza sadrže i naizgled „fiktionalne“ elemente koje valja uzeti s oprezom. „Monotonija“ opisa opsada i ratova dokida se i nekom „intelektualnom“ idejom ili mišlju (npr. da su križari, kad ih je spopala glad i hladnoća, počeli sumnjati da ih Bog napušta i kažnjava zbog nedjela, usp. str. 58), no iščitavajući ovo poglavlje čitatelj će spoznati i metodologiju kojom je autor prikazao križarske ratove.

Poglavlje *Utemeljenje Outremera i templara* (str. 69–80) treće je u nizu, a iako je sadržajno kraće, zapravo je jedno od važnijih. U ovom poglavlju autor, naime, prvo objašnjava ime koje će se koristiti u ostatku knjige – *Outremer* (tj. *Prekomorje*), a koje je zapravo bilo skupno ime za osvojena križarska područja gdje je onda uspostavljeno i nekoliko država (usp. str. 69). Ono što je također bitno, autor u ovom poglavlju obrađuje i nastanak vitezova templara (kao projekta Huga de Payensa;

1070. – 1136.), kao i njihovu prvotnu ulogu koja je mogla uključivati zaštitu svetih mjesta i/ ili obranu hodočasnika (usp. str. 72). Možda je i jeruzalemski kralj Balduin II. (1118. – 1131.), kako bi održao red u svojoj državi, uvjerio Huga u nužnost tog projekta (str. 76). Od ovoga, trećeg poglavlja nadalje, razmatrat će se i uloga templara u križarskim pohodima.

U idućem poglavlju, *Zapad i Outremer* (str. 81–96), autor dalje iznosi kronološki slijed događaja u *Outremeru*, detaljnije obrazlaže neka viteška pravila templara, a propitkuje i moralnost križarskih pohoda uzevši u obzir Kristov nauk. U vezi s kronološkim slijedom događaja, prethodno spomenuti Balduin II. poslao je u zapadnu Europu Huga de Payensa i Williama od Buresa, princa Galileje, kako bi, kao prvo, uvjerio Fulka od Anjoua (o. 1189. – 1143.), moćnoga veleposjednika iz srednje Francuske, da se oženi s Melisendom (1105. – 1161.), njegovom kćerkom i tako postao nasljednikom Jeruzalemskoga Kraljevstva, ali i, kao drugo, okupio vojsku za napad na Damask, strateški važnu utvrdu koja se nalazila na islamskome području, a čije bi osvajanje otvorilo mogućnost utemeljenja novoga principata te osiguralo Latinima bogat plijen (usp. str. 83–84). Što se tiče templarskih pravila, primjerice, bilo im je zabranjeno nositi šiljaste cipele i vezice, zlatne i srebrne ukrase, platnene ili vunene vrećice za hranu kao i dičiti se nekim svojim junaštvom iz prošlosti (str. 90). Time autor ujedno problematizira viteški ideal, ali i templarski načina života, bez kojeg nije moguće u potpunosti razumjeti ni tijek križarskih pohoda, a ni njihovu svakodnevicu. Kako bi se iz vojno-strateškoga aspekta templarska uloga u križarskim pohodima razumjela, važno je izdvojiti i vrijednu autorovu tezu prema kojoj se, čini se, templarska *Pravila* više odnose na spasenje duše vitezova, negoli na učinkovitost vojničke snage (usp. str. 91). Detaljno analizira lik i djelo Bernarda iz Clairvauxa (1090. – 1153.; str. 83) koji je, primjerice, osuđivao redovničku zajednicu u Clunyju, stavljajući naglasak na njihovu lagodnost i raskošnost (usp. str. 81), ali i koji je često svojim fenomenalnim nastupima i govorima po Europi (primjerice koncil u Troyesu 1129., str. 85, 87, 91; kada je i Crkva primila templarski red) davao veliku potporu križarima. Križarske ratove bez detaljne analize karaktera istaknutih ličnosti također nije moguće razumjeti na kvalitetan način.

Poglavlje *Vjera i mač* (str. 97–112) iduće je u nizu, a s obzirom na sadržaj nadovezuje se na prethodno poglavlje nastavljajući opis tem-

plarskog načina života kao i još nekih stavki iz njihovih *Pravila*. Autor detaljno obrađuje i razna doniranja diljem Europe templarskom redu (primjerice posjedi koji su im pripali u Lincolnshireu i Yorkshireu, str. 97; donacija Alfonsa Jordana, grofa Toulousea i Tripolija, str. 98; oporuka aragonskoga kralja Alfonsa, str. 100–101; isto tako, grof Barcelone Ramon Berenguer, kao i neki njegovi vazali, obvezali su se u Kataloniji 1134. da će godinu dana služiti templarima, str. 98). Ironična je činjenica da su templari, iako ih je međusobno vezivao osnovni zavjet siromaštva, svojevremeno bili jedna od najbogatijih institucija u Europi, koja je nerijetko određenim vladarima financirala troškove križarskih pohoda. Osim toga, moguće im je pripisati i ulogu bankara. Također, bulom *Omne datum optimum* (1139.) papa ih je oslobodio plaćanja desetine, iako su je mogli prikupljati (str. 108). Imajući u vidu naslov ovoga poglavlja (*Vjera i mač*), te uzevši u obzir njegov sadržaj, moguće je reći kako se ovim poglavljem nastojalo prikazati svojevremenu neodvojivost dvaju naizgled suprotnih ideala – vjere i mača – te kako su, uzevši u obzir taj kontrast, onda „razumljivi“ i neki crkveni postupci koji su u svojoj suštini u suprotnosti s osnovnim kršćanskim vrednotama. Zatim se navodi i daljnji tijek zbivanja u *Outremeru*, kao što je neuspjeli napad na ranije spomenutu važnu utvrdu Damask (str. 105–106), obrađuje se i osnivanje hospitalaca tj. drugoga važnog viteškog reda (str. 99–100), a autor isto tako iznosi i slijed zbivanja na Iberijskom poluotoku, gdje su vladari također tražili templarske usluge i pomoć u pokušaju provođenja rekonkviste (usp. str. 98). Međutim, važna teza koju pritom treba izdvojiti je da je templarska djelatnost, prije svega, bila orijentirana na Svetu Zemlju, a ne na Iberijski poluotok (usp. str. 98).

U poglavlju *Templari i Palestina* (str. 113–126) autor je stavio naglasak na daljnji tijek zbivanja u *Outremeru*, točnije Drugi križarski rat, koji je započeo nakon pada grofovije Edese (1144.) u ruke upravitelja Mosula Imada al-Dina Zengija (1085. – 1145.). Prema autoru, iako bi napad na Alep, kojim je vladao Zengijev sin Nur al-Din (1146. – 1174.) stvorio kod križara nužnu pripremu za napad na Edesu, križari su se, zbog velikoga plijena, ponovno odlučili napasti Damask, odnosno grad koji je čak bio spreman pridružiti se Francima u borbi protiv Nur al-Dina. U konačnici, poražena je križarska vojska kod Damaska 1148. godine (str. 120–121). U ovom poglavlju obrađuje se i profil poznate ličnosti Eleonore Akvitanske (1122. – 1204.), supruge francuskoga

kralja Luja VII. (1137. – 1180.), a poglavlje se dotiče i sukoba križara i Bizantinaca, koji je uvelike rascjepkao križarsku vojsku prije nego li je uopće i došla do „pravoga“ odredišta. Osim toga, u ovom poglavlju moguće je uvidjeti i neke dublje čimbenike koji zainteresiranom pojedincu možda i nisu na umu prilikom prosudbe uzroka (ne)uspjeha križarskih vojni, kao što je razilaženje križarske elite i lokalnih baruna oko toga koje mjesto treba napasti (usp. str. 120). Ono što je temeljno, ovo poglavlje, kroz nekoliko elemenata, čitatelju neizravno obznanjuje koliko je templarska uloga bila značajna u *Outremeru* i koliko su njihove intervencije, izravno ili neizravno, utjecale na ishode određenih sukoba kao i nagodbi. Zbog toga je i autor vjerojatno poglavlje odlučio nasloviti *Templari i Palestina*.

Sedmo poglavlje *Latini u Svetoj Zemlji* (str. 127–144) iduće je, a s obzirom na to da je jedna od nezaobilaznih stavki prilikom razmatranja križarskih vojni svakako i razumijevanje društvene svakodnevice na ratom zahvaćenom području, autor se time odlučio temeljitije pozabaviti upravo ovdje. Uostalom, jedna je od posljedica križarskih ratova svakako bila i upoznavanje Zapada s istočnjačkom kulturom (vidi neke primjere na str. 127), a u kojim se detaljima to upoznavanje očituje, posebno je prikazano u ovom poglavlju. I u ovom poglavlju iznose se još neki aspekti templarskoga života, poput zavjeta poslušnosti (str. 135), važnosti konja (str. 134), ali i, primjerice, posjedovanja privatnoga vlasništva (str. 134). Zaintrigirani pojedinci moći će saznati i nešto o raznoraznim stereotipima koji se, nažalost, i danas vezuju uz tematiku križarskih ratova, kao i u njima zaraćenim stranama.

Poglavlje *Politika u Outremeru* (str. 145–156) iduće je u nizu, a primarno se bavi daljnjim kronološkim slijedom događaja u *Outremeru*, među kojima posebno valja izdvojiti sukob Melisende i njezina sina, Balduina III. (1143. – 1162.) oko vlasti, u kojem je Balduin izišao kao pobjednik (usp. str. 145). Ipak, u daljnjem razvoju događaja, veliku ulogu odigrat će i Melisendina rođakinja Konstanca (1127. – 1163.), princeza Antiohije kojoj se, nakon smrti njezina supruga Raymonda od Poitiersa (o. 1115. – 1149.), ponovno nametnulo pitanje udaje. Iako se smatralo da će se Konstanca udati za udovca i šurjaka bizantskoga cara i Normana, Johna Rogera, Konstanca se u konačnici udala za Raynalda od Châtillona (o. 1125. – 1187.), francuskoga viteza koji je bio „okrutan, drzak, vrlo hrabar i vjerojatno iznimno naočit čovjek“ (str. 148). U srži je ovoga poglavlja upravo Raynaldovo djelovanje. Raynald je prvo

dobio naslov princa Antiohije od Balduina III., nakon toga zamjerio se bizantskom caru, smjestio patrijarha Antiohije Aimerika iz Limogesa u zatvor te s armenskim kraljem Thorosom teško opljačkao Cipar, zbog čega se u konačnici morao i pokajati pred bizantskim carem (str. 148–150). Obrađuje se i odnos Amalrika (1162. – 1174.), jeruzalemskoga kralja koji je naslijedio Balduina III. i templara, koji je zahladnio nakon što su templari bez borbe predali Nur al-Dinu jednu utvrdu u špilji u Transjordaniji, a ujedno rezultirao odbijanjem templara da sudjeluju u Amalrikovu planu invazije na Egipat (str. 153). Tim odnosom vidljivo je i da se na templare, a u čemu leži i bit naslova knjige (*Križarski ratovi. Templarski pogled*), može gledati i kao na samostalan, bilo vojni, bilo politički, čimbenik tijekom križarskih pohoda.

Iduće poglavlje, naslova *Odgovor islama* (str. 157–172), detaljnije nas upoznaje s profilom prethodno spomenutoga Raynalda, ali isto tako i vrlo poznatom ličnošću Saladina (1138. – 1193.), o kojem historiografija ostavlja relativno pozitivan sud. Ako je čitatelj mogao steći dojam dezorijentiranosti i neorganiziranosti križarskih vojski koje su, kako je prethodno u jednom paragrafu spomenuto, često zapadale u nevolje prije nego li bi uopće i došle do Svete Zemlje, čitajući ovo poglavlje moguće je i steći dojam kako je podjednako važnu ulogu za nepovoljan ishod križarskih vojni imala i razjedinjenost križarskih državnica u *Outremeru*, ali i izostanak veće potpore Zapada. Razjedinjenost Franaka, primjerice, vrlo je dobro koristila Saladinu koji je pokušao osvojiti Jeruzalem, iako to tada (1177.) u konačnici nije uspio, dijelom i zbog junaštva Raynalda (str. 164).

Poglavlje *Saladin: Alahov mač* (str. 173–188) deseto je u nizu. Ovo poglavlje još dodatno rasvjetljava Saladinovu ličnost kao važnoga političkog faktora, ali isto tako dodatno neizravno obznanjuje koliko je razjedinjenost križarskih državnica pomogla suparničkoj strani. Također, čitatelj se upoznaje i s osobom Guida Lusignanskoga, novim i „omraženim“ jeruzalemskim kraljem (1186. – 1192.) te zaručnikom Sibile, sestre Balduina IV. (1174. – 1185.). U međuvremenu, Raynald od Châtillona, koji je podržavao Guida, postao je Saladinov glavni protivnik, a pokušao je čak i oteti Muhamedovo tijelo (str. 174). U takvom je spletu okolnosti, grof Tripolija, Raymond (1152. – 1187.), čak tražio i savezništvo sa Saladinom u borbi protiv Guida, što je bila kobna pogreška za grofa koja će ga etiketirati kao „izdajicu“ (usp. str. 176, 179). Također, iako su za kompletan ishod križarskih vojni zasigurno veću

ulogu odigrali neki dublji politički čimbenici, zaključivanje o ishodima križarskih vojni bilo bi nepotpuno ako se ne bi uzeli u obzir i ishodi nekih bitaka na terenu. Jedna od zasigurno najistaknutijih bitaka križarskih pohoda odigrala se kod Hattina (3. – 4. srpnja 1187.), u kojoj su se pomireni Guido i Raymond, s ogromnom vojskom, sukobili sa Saladinom i doživjeli veliki poraz (str. 178–180). Ovo poglavlje donosi i detaljan opis navedene bitke, s kobnim posljedicama za kršćane, među kojima je bilo i Saladinovo zauzeće Jeruzalema (1187.), ali i zarobljavanje Guida te pogubljenje Raynalda.

Poglavlje *Rikard Lavljeg Srca: kralj i križar* (str. 189–204) iduće je u nizu, a u srži je ovoga poglavlja, kao što i naslov aludira, ličnost Rikarda Lavljeg Srca (1189. – 1199.), koji se nametnuo u vodeću figuru narednoga križarskog pohoda. Nakon braka s Lujem VII., ranije spomenuta Eleonora udala se za engleskoga kralja Henrika II. (1154. – 1189), a njihov treći sin bio je upravo Rikard, „briljantni strateg“ (str. 190) te, uz Fridrika II. Hohenstaufovca (Barbarossu) (1152. – 1190.) i francuskoga kralja Filipa II. Augusta (1180. – 1223.), pokretač Trećega križarskog rata. Podrobno se razmatra i ličnost Fridrika II., kao i Rikardovo i Filipovo razilaženje zbog kojeg je zakazala i koordinacija napada. Kronološki, ovo poglavlje obrađuje prvi dio Trećega križarskog rata, u kojem je Rikard osvojio Cipar (koji je kasnije prodao templarima), ali i u kojem su križarske snage osvojile vrlo vrijedan plijen, Akru (1191.). Valja napomenuti i kako je tijekom ovoga križarskog pohoda kraljeve Rikarda i Filipa pogodila bolest (*arnaldia* ili *leonardie*), koja je, prema sudu autora, uvelike utjecala i na uspješnost Rikardove diplomacije i ratova (usp. str. 198–199).

Nakon toga slijedi poglavlje *Diplomacija i rat u Palestini (1191. – 1192.)* (str. 205–226). Ovo poglavlje upotpunjuje ličnost Rikarda Lavljeg Srca, a s obzirom na to da je i diplomacija važan dio ratovanja, autor je ovim poglavljem, odnosno nekolicinom primjera nastojao skrenuti pozornost i na to. Na važnost je diplomacije u ratu Spajić osobito ukazivao i u svojoj drugoj knjizi, *Bizant i rat* (2019.), kada je diplomaciju prikazao kao jedan od važnih faktora zbog kojeg je Bizant i opstao toliko dugo, a o važnosti diplomacije, računa su vodili i križari. U ovom poglavlju razmatra se drugi dio Trećega križarskog rata, tj. bitka kod Arsufske šume (7. rujna 1191.), marš na Bajt Nubu te bitka za Jaffu (28. srpnja – 5. kolovoza 1192.). Poglavlje završava Rikardovom pogibijom, a valja napomenuti i kako je Cipar u međuvremenu bio vraćen Rikardu, koji ga je ubrzo onda opet prodao.

Naredno poglavlje nosi naslov *Unutarnji neprijatelji i katastrofa 1204. godine* (str. 227–246). Ovo poglavlje dotiče se i za hrvatsku povijest važnoga Četvrtoga križarskog rata, kada je Mletačka Republika, umjesto plaćanja za prijevoz do Svete Zemlje, od križara zatražila osvajanje Zadra (1202.), a u ovom je pohodu zauzet i Konstantinopol (1204.), što se podrobno opisuje. Također, u ovom poglavlju templari ponovno dolaze u širi krug autorova razmatranja, a obrađuje se i negativna percepcija (pa i zavist) javnosti prema templarima, koja je izazvana prvenstveno njihovim velikim bogatstvom (usp. str. 229). Neki su templarima pripisivali i pohlepu, što je sve bilo u suprotnosti s osnovnim vrlinama siromaštva i milosrđa Huga de Payensa, njihovog ranije spomenutog osnivača. Autor u ovom poglavlju iznosi i drugu stranu priče predstavljajući templare u pozitivnom svjetlu, a koja čitatelja odvraća od toga da odmah, nekritički, prihvati negativnu percepciju javnosti prema templarskom redu.

Nakon toga slijedi poglavlje *Križarski rat protiv albigenza* (str. 247–266). Križarski ratovi, naime, ne podrazumijevaju samo invaziju na prostor Levanta pod islamskom vlašću; križarski ratovi podrazumijevaju i borbu protiv raznih frakcija, odnosno hereza unutar kršćanstva. U ovom poglavlju, autor se osvrće na križarske pohode na katare i albigenze u pokrajini Languedoc, a razmatra i potencijalne motive poduzimanja takve križarske vojne. Razmatra, dakako, i templarski pogled na albigenški križarski pohod.

Poglavlje *Neuspjeh Petoga križarskog rata (1217. – 1221.)* (str. 267–284) iduće je u nizu, a obrađuje Peti križarski rat, koji je također osobito važan za hrvatsku povijest s obzirom na to da je jedan od njegovih inicijatora bio i hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. (1205. – 1235.). Cilj Petoga križarskog rata bio je osvajanje Egipta, a u tu svrhu istaknutu ulogu imala je utvrda Damietta, čija se opsada detaljno opisuje. Poglavlje završava analizom posljedica Petoga križarskog rata, a autor zaključuje da je on posljedično destabilizirao islamsko Ajubidsko Carstvo (usp. str. 280).

Poglavlje *Sveta Zemlja u 13. stoljeću* (str. 285–300) šesnaesto je u nizu, a u njemu se podrobnije razmatra društveno-ekonomski status *Outremera*, tj. pitanje kontinuiteta (usp. str. 286) nakon sporazuma u Jaffi (1192.) i Saladinove smrti (1193.), kao i njegovi pravni aspekti. Razmatra se značaj Cipra, koji je kraljevstvom postao 1197. godine, a čija sudbina nije ovisila o sudbini kopna (u *Outremeru*) ili obratno

(str. 285). Sentimentalni i komercijalni epicentar kopnenoga *Outremera* činili su ili Jeruzalem ili Akra, a s obzirom na to da u ovom periodu kršćani kontroliraju uglavnom samo Akru (Jeruzalem je bio u periodu između 1229. i 1244., no čak je i tad prijestolnica ostala u Akri, usp. str. 286), posebno se analizira i njezin značaj. Navodi se tako i da je, prema nekim izvorima, Akra godišnje ostvarivala i do 50 000 funti sterlinga, odnosno „golem iznos usporediv sa svim kraljevskim prihodima u zapadnoj Europi“ (str. 286), kao i da je zauzimala stožerno mjesto u unosnim trgovačkim putovima istok-zapad te da je njezino bogatstvo podupiralo i opstanak kršćanskih enklava (usp. str. 287). Autor propituje je li i pojava Mongola uzrokovala financijsko propadanje *Outremera* (str. 288), kao i prijetnju *Outremeru* koja je uslijedila dolaskom na vlast mameluka u Egiptu 1250. godine (str. 289). Navodi da je slika *Outremera* u očima Zapada bila prepuna „izazova, krize i prijetnje“ (str. 290) dok je pravo stanje ipak bilo bitno drukčije – Franci su konsolidirali kontrolu nad obalnom ravnicom od Tortoze do utvrde Aškelon (str. 290). Podrobno obrađuje i Lombardski rat (1228. – 1243.) i Rat sv. Sabe (1256. – 1270.). Poglavlje završava unutarnjim previranjima u *Outremeru*, koja su samo pojačala nadolazeću opasnost od egipatskih mameluka (usp. str. 299). Manjak je ovoga poglavlja što autor iznosi neke kronološke događaje koji su uslijedili mnogo kasnije od onih iznesenih u prethodnim poglavljima, zbog čega je u nekim navratima poglavlje i nešto teže pratiti.

Iduće poglavlje u nizu nosi naslov *Križarska vojna Fridrika Hohenstaufovca (1227. – 1229.)* (str. 301–314). U srži je ovoga poglavlja križarski pohod koji je ponovljen nakon neuspjeha kod Damiette, a pod vodstvom Fridrika II. Hohenstaufovca (1194. – 1250.). Podrobno se razmatra i ličnost Fridrika II. koji je, naime, imao i jedno specifično shvaćanje vjerskih tumačenja, a koje se iz današnjega stajališta može tumačiti „ateističkim“. Sumnjao je, primjerice, u djevičansko rođenje Isusa i euharistiju, a Muhameda i Mojsija smatrao je „prevarantima“ (usp. str. 303). Nakon što je papa Honorije III. (1216. – 1227.) okrunio Fridrika za cara, Fridrik II. obvezao se na križarski pohod, motiviran vjerojatno i time da sebe predstavi kao vrhovnoga vladara kršćanskoga svijeta. Međutim, od samoga polaska u križarski pohod, uslijedile su nevolje – Fridrik se razbolio i bio je prisiljen usidriti se u Otrantu zbog čega ga je papa Grgur IX. (1227. – 1241.) ekskomunicirao (1227. i 1228.) jer nije ispunio svoj zavjet. Nakon što je stigao u Akru, bila mu

je oduzeta i ovlast zapovijedanja križarskom vojskom. S obzirom na to da križarska vojska ionako nije bila velika, glavno sredstvo borbe bila mu je diplomacija, gdje mu je na ruku išla i promjena okolnosti u Ajubidskome Carstvu (str. 306–309). U daljnjem tijeku ovoga poglavlja razmatra se diplomatski odnos između Fridrika i al-Kamila (1177. – 1238.) koji je u konačnici rezultirao sporazumom u Jaffi 18. veljače 1229. godine (str. 308), kada je Jeruzalem vraćen kršćanima. Međutim, taj sporazum nije daleko odjeknuo, a Fridrik je, zbog događaja u Italiji, bio prisiljen brzo napustiti Svetu Zemlju. I u ovom poglavlju, dakle, još je jednom stavljen naglasak na važnost diplomacije kao sredstva borbe.

Nakon toga slijedi poglavlje *Aktivnosti za opstanak Svete Zemlje* (str. 315–324). U ovom poglavlju obrađuje se daljnji tijek događaja u *Outremeru*. Naime, 1239. godine istekao je sporazum između Fridrika II. i al-Kamila (prema kojem je Jeruzalem pripao kršćanima), a iako je i damašćanski sultan Ismail predložio Francuzima sporazum protiv njegova rođaka, al-Kamilova sina Ajjuba, koji je tada bio sultan u Kairu, to nije urodilo željenim plodom. Javila se razjedinjenost među križarima; hospitalci su, s druge strane, sklopili sporazum s Ajjubom u Kairu, a kako bi osvojio Jeruzalem, Ajjub je u pomoć pozvao i plemo plaćeničkih nomada – horezmijske Turke, tada naseljene pokraj Edese. Jeruzalem je pao 1244., a poglavlje završava bitkom kod Forbieja (17. – 18. listopada 1244.), gdje se egipatska vojska sukobila s udruženom vojskom Damaska i Akre i porazila križare. Posljedično, prema navodima autora, kršćani više nikada nisu posjedovali moć u križarskim državama, a križari i križarski ratovi izgubili su svoju popularnost i privlačnost (usp. str. 322).

Kralj Luj i Bitka za Egipat (1248. – 1250.) (str. 325–336) iduće je poglavlje u nizu, a u središtu je ovoga poglavlja križarski pohod koji je poduzeo kralj Luj IX. (1226. – 1270.), koji je ujedno pospješio slom Ajubida potaknuvši uspon vojne elite profesionalnih turskih ratnikarobova tj. mameluka na političku vlast (str. 325). Podrobno se analizira ličnost Luja IX., kao i način poduzimanja pohoda za Sedmi križarski rat, za koji je propovijedao legat Odo od Châteauroux, kardinal biskup Tuskula (1244. – 1273.). U prosincu 1248., u Nikoziji, Luj je čak i pregovarao s mongolskim poslanstvom, a 5. lipnja 1249. usidrio se kod Damiette, koju je i osvojio. Međutim, u daljnjem tijeku rata, Luj nije slušao savjete baruna *Outremera* da krene prema luci Aleksandri-

ji, već brata Roberta, grofa Artoisa da se krene na jug uz istočnu obalu Nila prema Mansuri, a u tom maršu prema jugu, Robert je bio brzoplet zbog čega su križari upali u zamku kod Mansure. Ubrzo je u islamsko zarobljeništvo došao i kralj Luj, a u čijem su spašavanju templari pomogli (usp. str. 331–332). Iz toga je moguće zaključiti i kako su „sitnice“ itekako igrale bitnu ulogu u ishodima križarskih ratova.

Iduće, dvadeseto poglavlje, naslovljen *Neuspjeh Lujeve politike i uspon mameluka* (str. 337–346), obrađuje daljnji kronološki tijek događaja. Nakon vojnih pohoda u Egiptu, Luj IX. još neko vrijeme ostaje u Svetoj Zemlji, a neočekivanu diplomatsku priliku dobio je kada su mameluci u Egiptu došli u sukob s Ajubidima koji su ostali na vlasti u Siriji. Dok su s jedne strane, a bez znanja Luja IX., templari pregovarali sa sultanom u Damasku, Luj je sklopio nagodbu s mamelucima koja je rezultirala oslobađanjem kršćanskih zatočenika, a pregovarao je još i s Mongolima. Prije nego li se vratio u Francusku (1254.), dao je utvrditi obalne gradove – Akru, Cezareju, Jaffu i Sidon. Nakon Lujeva odlaska, nije bilo suglasja među Francima; Bohemund VI. Antiohijski i Tripolij-ski (1252. – 1275.) prihvatio je mongolsko vrhovništvo dok Franci iz Akre nisu vidjeli nikakvu prednost u tom podvrgavanju (usp. str. 339–340). Nedugo nakon toga, mamelučka pobjeda protiv Mongola u bitci kod Ain Džaluta (1260., str. 341) stvorila je novu prijetnju *Outremeru*, koja je rezultirala padanjem Cezareje, Haife, Safeta, Antiohije i drugih gradova. Luj IX. čak je ponovno poduzeo križarski pohod, no njegova nenadana smrt 1270. godine prekinula je križarsku vojnu.

Pad Akre 1291. godine (str. 347–356) pretposljednje je stožerno poglavlje u knjizi, a iako je već u prethodnom poglavlju nagoviještena potpuna katastrofa kršćana, ovo poglavlje obrađuje završne operacije u *Outremeru*. Već je ranije spomenuto koliko je važnost imala Akra, a s njezinim je padom (1291.) autor zaključio ovaj povijesni pregled.

Korijeni križarskoga rata i velikoga džihada (str. 357–369) posljednje je poglavlje knjige. U njemu autor raznoraznim propitkivanjima, a što je vidljivo i iz naslova potpoglavlja (npr. *Karolinzi: Novi Izrael*, str. 357–358; *Karlo Veliki: otac Europe*, str. 358; *Popularnost svetačkih relikvija kao nadomjestak straha od nesigurnoga svijeta*, str. 359; ...), „uspoređuje“ križarske pohode s džihadom. Od teza iznesenih u *Zaključku*, svakako valja izdvojiti da su križarski ratovi bili prvi imperijalni pothvat kršćanskoga zahvata, da je utemeljenim križarskim državama (bilo ih je pet) bila potrebna stalna vojska, da je bogaćenje

templara izazvalo veliki otpor javnoga mnijenja, posebice iz razloga što je nestankom križarske vlasti na Bliskome istoku „nestao“ i razlog njihovog postojanja, ali i da su, primjerice, križarski ratovi doveli do procvata trgovine između Europe i *Outremera*. Isto tako, valja izdvojiti i da je interakcija zapadnih kršćanskih i islamskih kultura utjecala na razvoj europske civilizacije i buđenje renesanse (usp. 367–368).

Nakon glavnih poglavlja, na kraju knjige nalaze se i još neki „tehnički“ dijelovi koji upotpunjuju sadržaj knjige. To su *Kronologija* (str. 371–381; s dijelovima *Prvi dio postanak*, str. 371; *Drugi dio judaizam*, str. 371–372; *Treći dio poganstvo*, str. 372; *Četvrti dio kršćanstvo*, str. 372–373; *Peti dio islam*, str. 373–376; *Šesti dio križari*, str. 376–381), *Rječnik* (str. 383–385), *Vladari* (str. 387–391; s dijelovima *Papinstvo*, 387–388; *Njemačka*, str. 388; *Bizantsko Carstvo*, str. 388; *Francuska*, str. 388; *Engleska*, str. 388–389; *Sicilija*, str. 389; *Kastilja*, str. 389; *Léon*, str. 389; *Aragon*, str. 390; *Ugarska*, str. 390; *Osmansko Carstvo*, str. 390; *Jeruzalem*, str. 390–391; *Antiohija*, str. 391; *Tripoli*, str. 391; *Edesa*, str. 391; *Burgundija*, str. 391), *Literatura* (str. 393–394), *Kazalo* (str. 395–402) i *Bilješka o autoru* (str. 403).

Zaključak

Knjiga Hrvoja Spajića *Križarski ratovi – Templarski pogled* nedvojbeno je aktualizirala tematiku križarskih ratova u Hrvatskoj, koji su itekako imali značaj i za hrvatsku povijest, pritom posebice misleći na Četvrti križarski rat, ali i na Andriju II. koji je bio jedan od pokretača Petoga križarskog rata. Također, Hrvatska se nalazila i na važnom geostrateškom položaju, odnosno na putu prema Svetoj Zemlji, a već je i bilo znanstvenih radova¹ u kojima se nastojalo pokazati da su templarski posjedi u Hrvatskoj bili smješteni uz putove koji su vodili prema Svetoj Zemlji, s obzirom na to da je jedna od templarskih zadaća, kao što je izdvojeno u ovom prikazu, bila „nadzirati ceste“ hodočasniciima. Sve u svemu, ne sumnjam da će se nakon iščitavanja ove knjige pronaći i istražiti i neki novi aspekt koji vezuje križarske ratove i hrvatsku povijest.

Ukoliko je netko čitao i ranije Spajićeve knjige, poput *Velikih arapskih osvajanja* ili knjigu *Bizant i rat*, utoliko će uvidjeti da je ova knjiga pisana na sličnom tragu. Spajićeve knjige uvijek teže raspravljачkoj

1 Npr. rad Tomislava Matića, *Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru*, Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 41, br. 1, 2009, str. 367–394.

prirodi, stoga je uvijek zanimljivo kad čitatelj uspoređi zaključak do kojega je došao s onim autorovim. Mogu reći da se ono što sam procijenio bitnim definitivno poklapa s autorovim zaključcima, a dojma sam i da je nejedinstvo križarskih državnica, s čestim dinastičkim previranjima, samo ubrzalo križarski „fijasko“ koji je, uzevši u obzir i još brojne druge čimbenike, bio neminovan. Također, činjenica da je Spajić razmatrajući tematiku križarskih ratova obradio i profile istaknutih povijesnih ličnosti (npr. Fridrika II.), kao i društveno-ekonomski aspekt ratova te analizirao i istaknute bitke, samo pokazuje s koliko je predanosti i znanja autor pristupio glavnoj problematici. Spajićeva knjiga, bez obzira na znanstveno-popularni profil, mogla bi postati obveznom polazišnom točkom svakome za bavljenjem križarskim ratovima. Iako se može steći dojam da je obrađujući tematiku križarskih ratova, dao možda „premalom“ onoga templarskog pogleda, a koji je naznačen u naslovu ove knjige, Spajić je zapravo ponudio i više nego li je mogao. Prije svega, iščitavajući ovu knjigu, čitatelj ima dovoljno poglavlja i potpoglavlja koji jasno predočavaju kako je templarski red tijekom križarskih ratova djelovao kao jedna neovisna „institucija“. I već je takvom percepcijom Spajić opravdao naslov djela. A osim toga, tematika je templara u hrvatskoj historiografiji vrlo malo zastupljena – osim Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Lelje Dobronić i u novije vrijeme Jurja Belaja, koji su se zapravo prvenstveno bavili ostavštinom templara na hrvatskom prostoru, zanimacija za templare u općem smislu, odnosno u kontekstu svjetske povijesti, u nas je vrlo slaba. Možda bi se još tu moglo dodati ime Krešimira Kužića, koji je objavio knjigu *Hrvati i križari*, no u toj je knjizi zapravo naglasak na križarskoj ideji, a ne na templarima. Iz tog je moguće zaključiti i da je Spajić prvi hrvatski autor koji je u jednoj knjizi u hrvatskoj historiografiji, u onom općem smislu, razmotrio templarski red, iako postoje neki prijevodi stranih autora (npr. knjiga autorice Regine Pernoud *Templari*). Uzevši to u obzir, naravno, nije začuđujuće što je Spajićeva knjiga temeljena prvenstveno na stranoj, sekundarnoj literaturi. A osim što je stavio naglasak na templare, ostavio je i dovoljno prostora zaključiti da je drugi značajni viteški red, hospitalci, također kroz križarske ratove djelovao kao neovisna „institucija“. No, tematiku hospitalaca u pravom smislu tek treba podrobno razmotriti.

Uzevši u obzir sve spomenuto, ovu knjigu preporučio bih prvenstveno svima koji se zanimaju za vojnu i crkvenu povijest, srednji vijek

i križarske ratove. Knjiga je, dakako, i bogat izvor znanja opće kulture, a u konačnici, vjerujem da će imati pristojan odjek i da će se mnogi drugi uključiti u istraživanja križarske tematike.